

Spoleczne znaczenie amatorskich badań entomologicznych na przykładzie Trichoptera

Social significance of amateur entomological studies on the example
of Trichoptera

Stanisław CZACHOROWSKI¹, Edyta BUCZYŃSKA²

¹Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska UWM w Olsztynie, Pl. Łódzki 3, 10-727 Olsztyn;
e-mail: stanislaw.czachorowski@uwm.edu.pl

²Katedra Zoologii, Uniwersytet Przyrodniczy, ul. Akademicka 13, 20-033, Lublin;
e-mail: edyta.buczynska@gmail.com

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, the Trichopterological Section, amateur studies, historiography.

Wstęp

Na przykładzie działalności i losów Sekcji Trichopterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego jak również – w szerszym kontekście – historii rozwoju polskiej trichopterologii można prześledzić, jak dużą rolę obok specjalistów odgrywają entomolodzy tak zwani amatorzy. Wprawdzie ich znaczenie oraz rola w miarę upływu czasu nieco się zmieniła, ale stanowią oni i nadal stanowią ważny element badań nad chruścikami. W okresie przed drugą wojną światową najważniejszą rolę w trichopterologii odegrali Józef DZIĘDZIELEWICZ (1844–1918) i Erazm MAJEWSKI (1858–1922). Ich prace, nierzadko bardzo szczegółowe, do dnia dzisiejszego są cytowane w wielu opracowaniach faunistycznych. Dzisiejsi amatorzy-chruścikarze najczęściej są związani zawodowo z różnymi dziedzinami przyrodniczymi (choć nie tylko) i traktują zbieranie i oznaczanie chruścików jako uzupełnienie

swoich zawodowych umiejętności. Ale trafiają się osoby interesujące się tą grupą owadów z powodów li tylko poznawczych, jako wyraz ogólnego zainteresowania światem przyrodniczym.

Sekcja i jej działalność

Sekcja Trichopterologiczna Polskiego Towarzystwa Entomologicznego powstała w 2001 roku. Jej powołanie wyrastało z potrzeby integracji środowiska polskich trichopterologów. Do grona kilku zaledwie specjalistów związanych z różnymi ośrodkami naukowymi (C. TOMASZEWSKI, J. MAJECKI – Łódź, B. SZCZĘSNY – Kraków, S. CZACHOROWSKI – Olsztyn), dołączyło (w różnym czasie) kilku doktorantów, studentów, młodych pracowników naukowych i entomologów amatorów: H. ADAMEK, E. BUCZYŃSKA (SERAFIN), S. CIOS, K. GÓRECKI, J. GUTOWSKA, M. KREJCKANT, K. MAJECKA, T. MAJEWSKI, M. MOŃKO, M. PACHOCKA, L. PIETRZAK, W. SZCZEPAŃSKI.

W grudniu 2001 roku ukazał się pierwszy numer newslettera „Trichopteron”, w którym wytyczone zostały główne cele i zadania sekcji. Należały do nich: organizacja spotkań warsztatowych, wymiana informacji, utworzenie

Początki Sekcji – wspólne połowy chruścików na obozie entomologicznym w Łajsie, 2001 r.

The beginnings of the Section – collective caddisfly sampling during entomological camp in Łajs, 2001

Od lewej (From the left) – Edyta BUCZYŃSKA, Stanisław CZACHOROWSKI,
Witold SZCZEPAŃSKI

Wspólne oznaczanie larw w Olsztynie, 2002 r.

Identifying larvae in Olsztyn, 2002

Edyta BUCZYŃSKA, Stanisław CZACHOROWSKI

bazy literaturowej, wymiana doświadczeń dotyczących pracy terenowej i oznaczania chruścików oraz zamieszczanie informacji o ważnych konferencjach, zjazdach itp. oraz relacji z już odbytych, w których swój udział mieli trichopterolodzy.

Do tej pory ukazało się 25 numerów newslettera (w 2007 r. ukazywanie się pisma zostało wstrzymane). W pracach redakcyjnych w różnym okresie uczestniczyli: E. BUCZYŃSKA (SERAFIN) , P. BUCZYŃSKI, S. CIOS, S. CZACHOROWSKI, E. DYATLOVA, I. GIGINYAK, M. KREJCKANT, J. MAJECKI, T. MAJEWSKI, L. PIETRZAK, C. RODRIGUES, W. SZCZEPAŃSKI. Podstawowym celem pisma było ułatwienie kontaktów między specjalistami i amatorami, ułatwienie wymiany informacji oraz inspiracja do wspólnych badań

i przedsięwzięć wydawniczych. Publikowane były prace faunistyczne, ekologiczne oraz opisy larw, zamieszczane były informacje o konferencjach, nowych publikacjach, kluczach do oznaczania oraz informacje o aktualnie prowadzonych badaniach. Bardzo ważnym osiągnięciem było skompletowanie i opublikowanie na łamach „Trichopteron” bazy bibliograficznej dotyczącej chrzączek – obejmowała ona prace od 1945 do 2002 roku (CZACHOROWSKI 2003) – zarówno stricte naukowe jak i popularnonaukowe. W kolejnych numerach pojawiały się uzupełnienia tejsze listy, jak również streszczenia najważniejszych prac i komunikatów z danego roku. Od roku 2003 pojawiły się też w biuletynie artykuły Stanisława CIOSA, który przybliżał chrzączki z wędkarskiego punktu widzenia.

„Trichopteron” dostępny jest w wersji elektronicznej (pliki PDF) na stronie domowej oraz stronie www.robale.pl. W roku 2006 w związku z planowanym recenzowaniem publikowanych prac powołana została międzynarodowa rada w składzie: dr Paweł BUCZYŃSKI, dr Krzysztof GÓRECKI, dr Tomasz MAJEWSKI, dr Michał MOROZ (Białoruś), dr Lech PIETRZAK, dr Thomas PITSCH (Niemcy), dr Denes SCHMERA (Węgry), prof. dr hab. Cezary TOMASZEWSKI, dr Luiza UJVAROSI (Rumunia), prof. dr Voldemars SPUNGIS (Łotwa), mgr Giedre VISHINSKIENE (Litwa).

Pierwsza strona internetowa (www.wum.edu.pl/Trichopteron) uruchomiona została pod koniec 2002 roku. Zmieszczone zostały tam adresy polskich trichopterologów, lista gatunków chrzączek Polski, podstawowe informacje o Trichoptera, bibliografie tematyczne, aktualności oraz numery archiwalne „Trichopteron”. Lista dyskusyjna poświęcona badaniom trichopterologicznym założona została w grudniu 2002 roku, lecz nie spotkała się z zainteresowaniem i szybko zupełnie zamarła. Pierwsze informacje encyklopedyczne w Wikipedii dotyczące chrzączek pojawiły się w styczniu 2006 roku. W 2008 roku powstała nowa strona [www](http://www.trichopteron.pl) z własną domeną (<http://www.trichopteron.pl>).

Sekcja zorganizowała lub współorganizowała kilka seminariów. W 2002 r. zorganizowane zostały warsztaty terenowe „Ocena błędów w badaniach faunistyczno-ekologicznych” w Głębocku koło Złocieńca (CZACHOROWSKI 2002). Rok później w Olsztynie zorganizowane zostało „II Seminarium Trichopterologiczne – Dzień Chruścika 2003”. W maju 2004 r. sekcja była współorganizatorem konferencji pt. „Badania ważek, chrząszczy i chrzączek na obszarach chronionych”, która odbyła się w Urszulinie (CZACHOROWSKI 2004). W grudniu tego samego roku w Olsztynie odbyło się IV Seminarium Trichopterologiczne „Dzień Chruścika 2004”. W 2005 oraz 2007 roku, 11 grudnia odbyły się kolejne już seminaria w ramach obchodów „Dnia Chruścika”.

Warsztaty terenowe w Głęboczku, 2002 r.

Field workshop in Głęboczko, 2002

Agnija SKUJA (Latvia), Stanisław CZACHOROWSKI,
Witold SZCZEPAŃSKI, Tomasz MAJEWSKI

W ramach działalności sekcji oraz działalności UWM, do Olsztyna na konsultacje oraz krótsze lub dłuższe staże związane z biologią, ekologią oraz metodologią badań trichopterologicznych przyjechali: mgr Elena DYATLOVA (Ukraina), mgr Irina GIGINYAK (Białoruś), dr Roman GODUŃKO (Ukraina), dr Krzysztof GÓRECKI (Poznań), dr Michał MOROZ (Białoruś), Magda PACHOCKA (Warszawa), Małgorzata RACZYŃSKA (Szczecin), Carlos RODRIGUES (Hiszpania), Agnija SKUJA (Łotwa), dr Urszula SZYMAŃSKA (Olsztyn), mgr Giedre VISHINSKIENE (Litwa), Nadine WISSIG (Niemcy). Jednym z rezultatów konsultacji lub staży było uzupełnienie check-list krajów wschodnioeuropejskich. Dodatkowo, stażyści na łamach „Trichoptero-

na” dzielili się wynikami swoich badań oraz wrażeniami z pobytu w Polsce. Na bezpośrednie konsultacje do Olsztyna w tym okresie przyjechało kilkoro uczniów, przygotowujących prace badawcze na olimpiadę biologiczną. Niektóre z tych prac również opublikowane zostały na łamach „Trichopteron”.

Badania amatorskie

W badaniach faunistyczno-inwentaryzacyjnych nad chruścikami podkreślić należy dużą rolę entomologów-amatorów. Przykładem może być znakomity trichopterolog Józef DZIĘDZIELEWICZ (z zawodu sędziego), którego prace (DZIĘDZIELEWICZ 1891, 1919) do dzisiaj są bardzo ważne dla Ukrainy i południowej Polski. Podobnie Erazm MAJEWSKI, bez formalnego wykształcenia akademickiego i niezależny finansowo, miał znaczący wkład w początkach rozwoju polskiej trichopterologii (MAJEWSKI 1885). Dzisiaj, dzięki pracy amatorów, przybywa także wiele informacji faunistycznych, na przykład z zachodniej Polski.

Prace badawcze z zakresu inwentaryzacji i faunistyki, jakkolwiek bardzo potrzebne, nie cieszą się zainteresowaniem naukowców zatrudnionych w placówkach naukowych. Wynika to ze sposobu finansowania badań naukowych. W dorobku indywidualnym jak i jednostek akademickich liczą się przede wszystkim publikacje w czasopismach z wysokim „impact factor”. Pism entomologicznych z wysokim indeksowaniem jest bardzo mało – można policzyć je na palcach jednej ręki. W konsekwencji główny ciężar publikowania danych zoogeograficznych, faunistycznych, inwentaryzacyjnych spada na tak zwanych amatorów, zainteresowanych poznawaniem chruścików jako takim, a nie uzyskiwaniem niezbędnych „punktów”. Co więcej, w takiej sytuacji, rośnie rola czasopism spoza listy czy właśnie internetowych newsletterów, w których publikowane są wyniki uzyskane przez amatorów.

Dla rozwoju badań entomologicznych konieczne jest wsparcie ruchu amatorskiego. Nie tylko trzeba utrzymać krajowe i tematyczne czasopisma entomologiczne, ale utrzymać życzliwy i autentyczny kontakt zarówno poprzez publikowanie w tych czasopismach prac przeglądowych, podsumowujących oraz wskazujących perspektywy badań. Potrzebne są liczne spotkania o charakterze letnich warsztatów oraz inicjowanie szerszych akcji badawczych, także o charakterze międzynarodowym, związanych na przykład z atlasami rozmieszczenia, oceną zagrożenia, śledzeniem zmian zasięgu występowania gatunków. Ze zrozumiałych względów koordynacją takich prac muszą zająć się pracownicy naukowcy z uczelni wyższych. Gwarantować to będzie należytą poziom merytoryczny oraz kontynuację. Dużą pozytywną rolę w takich pracach odegrać może Polskie Towarzystwo Entomologiczne oraz poszczególne jego sekcje.

Sekcja Trichopterologiczna obecnie przeżywa pewną stagnację. Ze względu na trudności w spotkaniu się w pełnym składzie, Sekcja działa nieformalnie. Dla dalszego rozwoju potrzebny jest nowy impuls i stworzenie zupełnie nowej perspektywy z myślą o studentach, doktorantach i wolontariuszach. Trudności wydawnicze zmuszają do poszukiwania nowych form, także internetowych, adekwatnych w społeczeństwie informatycznym XXI wieku. W Sekcji aktywnie działa zaledwie kilka osób, a sporadycznie współpracuje kilka kolejnych. Niewielka liczba członków wynika z niewielkiej liczby specjalistów i amatorów zajmujących się tą grupą. Z kolei w przypadku amatorów dzieje się tak, iż po początkowej fazie zapału w kolekcjonowaniu chruścików przychodzi moment, gdy napotykać pierwsze duże przeszkody: trudności sprzętowe jeżeli chodzi o oznaczanie oraz brak kluczy w języku polskim (mimo rosnącej liczby osób znających języki obce, na dzień dzisiejszy w praktyce jest to nadal poważny problem). Jednym z priorytetów Sekcji w przyszłości musi być rozwiązanie drugiej kwestii – opracowanie i opublikowanie polskiego klucza do Trichoptera, zarówno do larw jak i imagines.

PIŚMIENNICTWO

- CZACHOROWSKI S. 2002: Ocena błędów w badaniach faunistyczno-ekologicznych. 4–8 czerwca 2002, Głęboczek – warsztaty terenowe. Bioskop, **04/02**: 22.
- CZACHOROWSKI S. 2003: Bibliografia Trichoptera Polski cz. 1 (Trichoptera Bibliography of Poland, part 1.). Trichopteron, **6**: 1-10.
- CZACHOROWSKI S. 2004: Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych (Urszulin, 21–23 maja 2004 r.). Parki nar. Rez. Przyr., **23**: 535-537.
- DZIĘDZIELEWICZ J. 1891: Przegląd fauny krajowej owadów siatkoskrzydłych (Neuroptera, Pseudoneuroptera). Spraw. Kom. fizjogr., **26**: 26-151.
- DZIĘDZIELEWICZ J. 1919: Owady siatkoskrzydłe ziem Polski. Rozpr. Wiad. Muz. Dzie duszyckich, **3**: 105-169.
- MAJEWSKI E. 1885: Owady żyłkoskrzydłe (Neuroptera Polonica). Systematyczny wykaz krajowych sieciarek i prasiatnic zawierający źródłowo zestawione wszystkie owoce dotychczasowych poszukiwań z dodaniem projektu odnośnego mianownictwa polskiego. Teodor Paprocki i S-ka, Warszawa. VIII + 39 ss.

